

TÜRKÇENİN KARAPAPAK (TEREKEME)/ AĞZI İLE ÂŞIK GARİP HİKÂYESİ DEĞİŞKESİ (VARYANTI)¹

Rifat OYMAK²

Herşey incelir kırılır, insan yoğunluğundan kırılır/Âşık Kerimoğlu

Özet

Çalışmada, Âşık Garip Hikâyesi'nin özgün bir değişikliği (varyantı) ele alınmıştır. Bu değişikliğe, günümüze kadar yayımlanan çalışmalarda yer almayan, bilinmeyen Karapapak/Terekeme ağzıyla anlatılmıştır. Âşık Garip Hikâyesi, Âşık Edebiyatı'nda önemli bir yeri olan Âşık Hikâyeleri içinde dünya ölçeğinde etkili, özgün bir üründür. Halk hikâyeciliğinin en gerçekçi ürünlerinden biri olarak değerlendirilmesi bakımından bu hikâye, aynı kaynaktan çıkarak çok az değişikliklerle yaygınlaşmış, varyantlaşmıştır. Hikâyenin oluşum tarihine ilişkin ortak genel kanı XVI. yüzyıldır. Hikâyenin oluşum süreci ve kaynağı konusunda da ağırlıklı iki varsayım vardır: Birincisi, bu hikâye, Âşık Garip adlı gerçekte var olan bir aşığın hayat hikâyesine dayalı, ikincisi ise Âşık Garip'in şiirleri üzerine oluşturulduğudur. Oluşum yerine ilişkin de saptamalar iki alan üzerinedir: Azerbaycan ve Türkistan. Âşık Garip Hikâyesi, bu tespitlerle ve geniş bir coğrafi alanda, farklı dil ve dinlere mensup toplumlarda küçük değişikliklerle yaşatılan, çalışmada değinilen kimi özellikleri ile öne çıkan gerçek olduğu varsayılan bir Âşık'ın adı üzerinden oluşturulan bir halk hikâyesidir. Âşık Garip hikâyesinin öncüllerine, hatta çağdaşlarına göre en ayırt edici farklılığı, belirgin bir bireyin çevresinde, tutarlı ilişkilerle bağlanan bireyler ve olaylarla örülmüş olmasıdır. Çalışmada Amaç, bu değişikliği alanyazına kazandırmak ve diğer değişikliklerle karşılaştırmasını yaparak, bulguları alanbilgisi ve alanbilginlerine ulaştırıp, alanın zenginleşmesine katkıda bulunmaktır. Çalışma, kim olduğu saptanamayan, İran ya da Azerbaycan kaynaklı olduğu varsayılan Karapapak ağzı kullanan Kerimoğlu adlı bir halk Âşığının rastlantı sonucu ulaşılan teyp kasedine kaydedilmiş anlatımın çözümlenerek, dil ve anlatım özelliklerine müdahale edilmeden, düzyazıya geçirilmiş, incelenip yorumlanarak ve önceki varyantlar üzerine yapılan çalışmaların bulguları ile karşılaştırarak kimi sonuçlara ulaşılmıştır. İzlenen yöntemde, genelde halk hikâyesi, özelde Âşık Garip Hikâyesi alanında alanyazın (literatür) taramasından elde edilen konu sınırlılığında bilgiler paylaşılmıştır. Bu değişikliğe ile karşılaştırmalardan elde edilen bulgular sunularak yorumlanmıştır. Hikâyenin özgün metninden sonra, Özgün metnin dilini anlamakta güçlük çekebilecekler için, hikâyenin Türkiye Türkçesi ile özeti eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Garip Hikâyesi varyantları, halk hikâyesi, halk âşıkları, Karapapak/Terekeme ağzı

¹ 1995-1998 yılları arasında Azerbaycan'dan gelen akrabaların getirdikleri, Azeri sahası Halk Âşıklarının türküleri ile dolu 4, 5 kasetten birinde bu hikâyeye rastlanmış ve hikâye bir süre sonra yazıya geçirilmiştir. Hikâyenin özgün metni, dil ve anlatımına dokunulmadan, bu çalışmanın sonunda verilmiştir.

²Dr., Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, e-posta: roymak@kocaeli.edu.tr

ÂŞIK GARİP STORY VARIATION WITH THE DIALECT OF TURKISH'S KARAPAPAK (TEREKEME)

Abstract

In the study, a unique variation (variant) of the Aşık Garip Story was discussed. This is a variation of an unknown karapapak / terekeme, which is not included in daily published works. Aik Garip Story is a unique product in the world scale within the Aşık Garib story which exists in Aşık Literature. In terms of being regarded as one of the most realistic products of folk storytelling, this story has become widespread with several variants showing only small differences from the original version. According to popular opinion, the Aşık Garib story originated during the 16th century. There are two main assumptions relating to the formation process and source of the story: First, this story is based on the life of a lover who in reality is called Aşık Garib; second, the story is based on the poems of Aşık Garib. This story has putatively orginated from two countries - Azarbaijan and Turkestan. The Aşık Garib story is a folk story based on the name of a real life lover, which enjoys linguistic and religious based variations from a wide geographical area. The most distinct difference according to the antecedents, or even contemporaries, of the Aşık Garib story is that it interweaves various individuals and events around a distinct individual. The purpose of the study is to contribute to the field of knowledge by higlighting this change to the field and comparing it with the other variables. This study analyses a popular but unidentifiable lover named Karapak Kerimoğlu, who is presumably of Iranian or Azerbaijani origin, via lstening to recorded tapes which are in a Turkish dialect. In this way, the listened to version remains undistorted by the author. Interpreting the this version was achieved via comparing with the findings from other versions of the Aşık Garib storyThe method used is generally shared with the public, especially the subject limited knowledge obtained from scanning the literature relating to Aşık Garip Hikayesi stories. Findings obtained from the author's comparative analysis are presented, interpretatedand analysed in the results section. After the original text of the story, for what might have difficulty understanding the language of the original text, with Turkey Turkish summary of the story was added.

Keywords: Variant of Aşık Garip Story, folk story, folk poets, Turkish dialect of Karapapak / Terekeme

1.Giriş

Halk hikâyeleri, halkın yaşamı içinde önem ve değer verdiği, etkilendiği olguların konulaştırılarak, kurgulama, biçimlendirme, şiirli, öykülü olarak etkili biçimde, bu alanda yetenekli olan bireylerce, anlatma etkinliğine dayalı, sözlü kültürün en önemli bileşenidir.

Halk hikâyeleri XV. yüzyılda oluşmaya ve yayılmaya başlamıştır (Türkmen, 1995: 6- 7: Hanca, 2009:696-697).

Halk hikayelerinin sunumu, anlatımı iki kanalda kendini göstermektedir. Bunlardan yaygın olanı geniş halk topluluklarınca ilgiyle karşılananı halk âşıkları, halk ozanları olarak adlandırılan, özel saz çalma, söz üretme, hikaye oluşturma ya da aktarma yeteneğini etkili

biçimde kullanan kişilerce gerçekleştirilenidir. Diğerleri ise, hak âşıkları olarak adlandırılan, genellikle dinsel odaklı konuları işleyen âşıklardır. Birinciler, bu etkinliklerini bir iş olarak yapmakta, ikinciler ise parasal bir beklenti içinde olmadan, bir sorumluluk, görev gereği gerçekleştirilenlerdir.

Kahve ve Kahvehâneleri çalışma konusu yapan Duvarcı (2012), Kültürümüzde İstanbul Kahvehâneleri başlıklı çalışmasında, bu konuya ilişkin aşağıdaki belirlemesini aktarmaktadır:

“Halk Hikâyelerinin üreticisi ve aktarıcısı olan *halk* âşıkları, *hak* âşıkları adı verilen tekke ve tasavvuf kültürü mensuplarından farklı temalar kullanan, profesyonel olarak para kazanmak zorunda olan, bu nedenle halkın bir arada yoğun olarak buldukları kahvehânelere müzik eşliğinde hece ölçüsü ve dörtlüklerle çalıp söyleyen, eski ‘ozan, baksı’ geleneğini sürdüren âşıklardır. Bu âşıklarda konu genellikle sınırsızdır, aşığın dikkatini çeken ya da halkın dikkatini çekeceği düşünülen herşey öyküleştirilip, şiirleştirilebilir. Birincilerde mekânlar, evler, kahvehâneler, toy yerleri iken, ikincilerde dinsel ya da yarı dinsel mekânlardır.

Kahvehâneler, bu nedenle bu geleneğin oluşmasında, yaygınlaşmasında önemli bir yere sahiptir. Bunun en belirgin kanıtları, âşıkların yaşamların çevresinde oluşmuş olan halk hikâyeleridir. Âşık Garip Hikâyesi, buna en iyi örneklerdendir. Âşık Garip’in Şahsenemle evlenebilmek için çalışmak amacıyla gittiği Halep’te bir kahvehâne çalışmaya başlamasının yanında, İstanbul’da ilk kahvehânelerin de Haleplilerce açılması dikkate değerdir.” (Duvarcı 2012;80-81)

Bu çerçevede, halk hikâyeleri için bütüncül tanımlamalar yapılmaya çalışılmıştır. Hança (2012) Halk hikâyelerinin tanımlanması konusunda, alan uzmanlarının yaklaşımlarını derleyerek, halk hikâyeleri için aşağıdaki öz tanımını önermiştir.

“Belli bir zamanda ve mekânda, genellikle profesyonel anlatıcılar tarafından bir müzik aleti eşliğinde icra edilen; kahramanlık, aşk veya her iki konuyu birlikte işleyen, tarihî, dinî, sosyal hayat ve geleneklerle ilgili unsurları da içeren, sonuçları bakımından bireyi ilgilendiren; sözlü kültür ortamında, nazım ve nesir karışık olarak yaratılan, uzun soluklu ve sanatsal bir biçimde formüle edilmiş; halkın temelde hoşça vakit geçirme ve eğlenmesi amacıyla anlatılmakla birlikte, bilgilendirme ve ders çıkarma işlevlerini de üstlenen bir türdür.” (Hança 2012, s. 698)

Hança, (2012)’de belirtilen, Bir Aşk Hikayesi olan Âşık Garip Hikâyesi için özelleştirilebilecek iki tanım ise şöyledir: “Eflatun Cem Güney, halk hikâyesi, “Halkın gönül dünyasını dile getiren ölmez hikâyelerdir” şeklinde tanımlarken; Otto Spies, “Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal” olarak tanımlamaktadır. (Hança, 2012, s.696)

Âşık Garip Hikâyesi, bu tanımlama içinde ve geniş bir coğrafi alanda, farklı dil ve dinlere mensup toplumlarda küçük değişikliklerle yaşatılan, aşağıda değinilecek kimi özellikleri ile öne çıkan gerçek olduğu varsayılan bir Âşık’ın adı üzerinden oluşturulan bir halk hikâyesidir.

Türkiye (Anadolu) Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Karakalpak, Ermenistan, Gürcistan, Kabardin, Kabartay, Kazan Tatar, varyantları adı geçen yerlerde yaşayan halkların ve bu coğrafi alan aydınlarının, şairlerinin, edebiyatçıların, halkbilimci, dilbilimcilerinin ilgisini çeken birçok boyutuyla incelenen ve yaygın bir ün ve sevgiyle yaşatılan Âşık Garip Hikâyesi, inceleme alanlarının dilsel, kültürel, tarihsel farklılıklarına karşın, tüm değişkeler, büyük

benzerlik göstermektedir. Halk hikâyeciliğinin en gerçekçi ürünlerinden biri olması bakımından bu hikâye, aynı kaynaktan çıkarak çok az değişikliklerle yaygınlaşmış, varyantlaşmıştır.

Sanatın çeşitli alanlarına (piyes, bale, opera, dram...) konu olan Âşık Garip Hikâyesi, Türkiye ve diğer ülkelerde de ilgi görmüş, incelenmiştir: Rus Şairi, M.Y.Lermantov, Macar Ignác Kúnos, W.Radloff, Sahira Yakubova, Al.Mahmutbekov, Ekber Yerevanlı. Türkiye’de Besim Atalay, M.Zeki Korgunal, Ahmet Caferoğlu, İlhan Başgöz, Pertel Naili Boratav ve daha birçok yerli yabancı edebiyatçı, yazar, araştırmacı tarafından karşılaştırmalar, çeşitli boyutlarda incelemeler, değerlendirmeler, derlemeler yapılmış, yayımlanmıştır. Bunların yanında, basılı, el yazmalı ve sözlü gelenekte yaşatılanların araştırılıp bulunması, derlenmesiyle çok sayıda değişkesi saptanmıştır. (Alptekin, 1997; Atnur, 2007; Hanca, 2009; Kafkasyalı, 2007; Memmedli, 2012; Sarıtaş, 2008; Türkmen, 1974, 1995)

Atnur (2007) M.Y Lermantov’un 1848’de Rusça, Aşık Garip adlı 23 sayfalık hikaye kitabını nesir olarak yayımladığını ve büyük olasılıkla Kazan Tatarları, bu kitap aracılığıyla bu hikâyeyle tanıştıklarını belirtmekte ve Tatarlarda Âşık kavramı olmadığı için, hikâyenin adının Şahsenem ve Garip Hikâyesi olarak geçtiğini de eklemektedir. (Atnur 2007, s. 150)

Âşık Garip hikâyesinin öncüllerine, hatta çağdaşlarına göre en ayırt edici farklılığı, bir bireyin çevresinde, tutarlı ilişkilerle bağlanan kişiler ve olaylarla örülmüş olmasıdır. Bu nedenle olsa gerek, bir tür ilkel roman öncülü olarak değerlendirilir. Bu durumun tarihsel toplumsal gerekçesi, yerleşik yaşamda üretilmiş olmasına bağlanmaktadır. Sarıtaş (2008) çalışmasında, Âşık Garip Hikâyesi’nin Türkerin yerleşik yaşamının bir ürünü olduğunu ve bu yaşamı yansıttığını belirtmiş ve Dede Korkut hikâyeleri ile karşılaştırarak şu savı ileri sürmüştür: “Savaşçı, yarı göçebe bir toplumun tasvir edildiği Dede Korkut Hikâyeleri ve *yerleşik toplumun* ve aşk konusunun işlendiği Âşık Garip Hikâyesi Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarından derin izler taşımaktadırlar.” (Sarıtaş, 2008, s.95),

Alptekin (1997), bu tür hikayeleri yerleşik yaşamın doğurduğu ilk ürünler olmasına vurgu yapmış ve kaynağını da Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran anlatım biçimini de *nazım nesir* karışımı bir tür olduğunu, anlatımların ise meddah ve büyük ölçüde âşıklar ve meddahlarca gerçekleştirildiğini belirtmiştir. (Alptekin 1997, s.57)

Âşık Garip Hikayesi, sadece kendi sınırlılığında ya da örneğin Dede Korkut Hikâyeleri gibi ortak kültür ve alan ürünleriyle incelenmemiş, dünya ölçeğinde benzer ürünlerle de karşılaştırılarak, kimi sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlardan biri Shakespeare’in Romeo ve Juliet yapıtı ile Âşık Garip Hikayesini karşılaştıran incelemedir. Bu incelemede, iki yapıtın en belirgin ortaklıkları ve özgünlükleri içerikleri olan aşk değil; aşk olgusunun işleniş ve söylenişlerinin olduğu vurgulanmıştır: “Âşık Garip Hikâyesini Türk halk hikâyeleri içinde farklı kılan özelliği, Türk halk edebiyatının destan, masal ve halk hikâyelerinde görülen uzak diyardan eş alma mücadelesinin olumlu sonuçlanmasıdır” Her iki eser de ortaya kondukları edebî muhit içerisinde benzerlerine göre farklı yönleriyle öne çıkmışlardır” (Dilek, 2010, s.58).

Hikayenin oluşum tarihini, XV. XVI. XVII. yüzyıl olarak belirleyenler olmasına karşın, yaygın kanı XVI. yüzyıldır. Hikayenin oluşum süreci ve kaynağı konusunda ağırlıklı iki varsayım vardır: Birincisi, bu hikaye, Âşık Garip adlı gerçekte var olan bir aşkın hayat hikayesine dayalı

üretlmıştır; ikincisi ise, Âşık Garip'in şiirleri üzerine oluşturulduğudur. Oluşum yerine ilişkin de tespitlerde iki alan üzerinedir: Azarbaycan ve Türkistan. Âşık Garip'in doğum yeri olarak Azarbaycan varyantlarında Azerbeycan; Türkistan'daki varyantlarda Tebriz, Tiflis, Mısır; Türkmenistan, Özbek ve Kazan Tatarları varyantlarında ise Diyarbakır/Diyar Bekirabad olarak geçmektedir. (Atnur, 2007; Hanca, 2009, 2012; Türkmen, 1974;). Kazan Tatarlarında ise Kazak Şehri, Diyar Bekirabad, Erzurum, Helef (Halep) Tin Nehri, Dinar Dağı (Atnur, 2007, s.154). Erzurum adı ise Azerbaycan varyantında 5, Türkiye varyantlarında 14 kez geçmektedir (Atnur, 2007, s.154; Kafkasyalı, 2007, s.101-15)

Âşık Garip Hikayesi'nin Türkmenistan varyantlarını doktora tezinde inceleyen, diğer varyantlara ve varyantlar üzerine yapılan çalışmalara ilişkin ayrıntılı bilgiler veren Hanca (2009), hikayenin oluşum yeri konusunda şu bilgiyi aktarmaktadır: “Şahsenem Garip hikâyesinin teşekkül yeri konusunda Ata Rahmanov, söz konusu hikâyenin olaylarıyla ilgili olarak tarihte gerçekleşen hadiselerin ve onların yerleri, orada beyan edilen terimleri, şahıs ve yer adlarından hareketle, bu hikâyede anlatılan olaylarının Vas bölgesinde, Uzboy'un kenarında, Sarıkamış Gölü yakınlarında, Küçük ve Büyük Balkan dağlarının ovalarında ve Mangışlak kırlarında cereyan ettiğini ileri sürmüştür. Araştırmacıya göre, Türkmenistan'da teşekkül eden hikâye sonraki dönemlerde Azerbaycan ve Anadolu coğrafyasına yayılmıştır” (Hanca, 2009, s.659)

Halk hikayeleri üzerine yapılan incelemeler, dil, dilsel kalıplar, üslup, kahramanlar, konu, örgü gibi temel bileşenler yanında, hikayede geçen kentler, köyler yani mekanları da ele almaktadır. Hikâyenin, bilimsel, dilsel, tarihsel, kültürel çözümlemesinde önemli ipuçları veren mekânlar Âşık Garip Hikâyesi'nde de ele alınmıştır. Bu konuda hem genel hem de özelde Âşık Garip Hikâyesine ilişkin Memmedli (2012) ayrıntılı bilgi vermiştir: “Halk öykülerinde, başka deyişle, halk destanlarında mekân motifi önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan gerçek ve seçkin yerleşim yerleri arasında Türk varlığının harmanlandığı yurtlardan biri, hem coğrafi mekân, hem kültür, hem ticaret mıntıkası olarak bilinen Tiflis–Borçalı'nın da öne çıkması dikkatimizi çekmektedir. Bilindiği üzere, Tiflis Gürcistan'ın kadim ve başkent şehridir; Borçalı veya Aşağı-Kartlı bölgesi Gürcistan'ın güney-doğusunda, Azerbaycan'la sınır teşkil eden ovalı-dağlı bir arazidir. Ayrıca, günümüz Marneul (Sarvan), Bolnis (Bulus), Kardaban (Karayazı), Çalka (Parmaksız), Tetricğaro (Akbulak), Karaçop, Mühren semtlerinin genel adıdır. 1930'lu yıllara kadar buradan on binlerle Karapapak Türkü Osmanlı'ya “kaçakaç”lara zorlanmıştı, sonralar, özellikle, 1990'lı yıllarda Azerbaycan'a göçmüştü. Günümüzde Borçalı ilinde yaklaşık 500 bin Azeri-Karapapak Türkü yaşamaktadır. Türk halk hikâyesi geleneğinin en önemli ürünlerinden biri olan, Anadolu ve Azerbaycan sahalarında daha çok yaygınlaşmış, saf aşk abidesi olarak adlandırılan ve bilinen “Âşık Garip Hikâyesi”, Tiflis–Borçalı yöreleriyle de yakından ilgilidir.” (Memmedli, 2012, s.121). Bu bilgi, bu çalışma için ayrıca özel önemdedir. Çünkü, bu çalışmada tanıtılan varyant, Karapapak ağzıyla söylenmiştir. Ayrıca, bu çalışmadaki varyantta da adı geçen Gocur Dağı, Tiflis'te bir dağdır ve Türkmen (1974)'in çalışmasındaki bir varyanta da adı geçmektedir. (Türkmen,1974, s.102)

Âşık Garip Hikâyesi'nin varyantlarını karşılaştırarak ayrıntılı çözümleme yöntemiyle birçok boyutunu sınıflandıran Türkmen (1974), Âşık Garip Hikâyelerinin ilk metinlerinin Radloff tarafından basıldığını belirtmektedir. (Türkmen,1974, s. XVI),

Diğer varyantlarda yaygın olan ve Âşık Garip Hikâyesinin en özgün yanını oluşturan sevgililerin kavuşması, Kazan Tatarları varyantında, sevgililerin ölümleri ile gerçekleşmiştir. “Garip gözleri kör olduğu için kuyuya düşüp ölür, hileyle Kazak’a gelen Senem de Garip’in kuyuda öldüğünü görünce dua eder ve o da ölür. Şehrin ahalisi iki sevgiliyi birlikte gömerler” (Atnur, 2007, s.154).

2. Âşık Garip Hikâyesi Karapapak/Tereme Değişkesi'nin Diğer Değişkelerle Uyuşmayan Yanları

Türkmen (1974) çalışmasında karşılaştırmalı olarak incelediği 16 varyant (7 madde) ile S. Yakubova'nın, Azerbaycan ve Doğu varyantlarından ulaştığı (6 madde) epizotları karşılaştırarak, şu saptamayı yapmıştır: “Âşık Garip Hikâyesinin muhtelif varyantları mukayese edildiği zaman, bunlar arasında motif ve epizot bakımından büyük benzerlik görülür (Türkmen, 1974, s.26-30). Ancak, yukarıda da değinildiği gibi, Kazan Tatarları varyantında, tüm varyantlarla çelişen olgu, Şahsenem ve Âşık Garip'in kuyuda ölecek kavuşmalarıdır.

Bu çalışmanın konusu olan Karapapak/Terekeme varyantında ise diğer varyantlarla büyük benzerlik gösterdiği gerçeği yanında kimi adlandırmalarda ve olgularda ise farklar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Âşık Garip'in dostu olan önemli kişiliğin adı, **Deli Haydar'dır**
2. Âşık Garip'i 3 aylık yolu 3 günde getirerek, düğüne yetiştiren önemli kişilik olağanüstü ermiş kişi **bir Arap** olarak adlandırılmaktadır.
3. Âşık Garip'in ağlamaktan kör olan anası ve bacısının gözleri, Arap'ın verdiği ot ya da toprak değil, bir merhem ile açılmıştır.
4. **Sedefli Han** adlı, saygın, sözü dinlenen bir kişilik, Tiflis'te toy düğün vb. toplumsal olguları yöneten, düzenleyen **ihtiyar meclis yöneticisi** vardır.
5. Şahsenem, Âşık Garip'in ölüp ölmediğini, Garip tarafından verilen bir **deste gülün saklandığı sandıkta solup solmadığına göre belirlemektedir.**
6. Şahsenem **bir yüzük ile bir mektubu** Halep'e giden **bir tacire** vererek Garip'i bulmasını ve bunları O'na vermesini bir türküyle ister.
7. Şahvelet, Garip'in öldüğüne ilişkin yalan haberleri, **sahte mektuplar** yazarak yaymaya çalışır.
8. Garip'in toy hazırlıkları için alışverişe gittiği yer, Tiflis'te ünlü olduğu belirtilen **Örtülü Pazar/Şeytan Pazarı'dır.**
9. Garip'i Şahsenem'in gizlice verdiği altınlarla toy hazırlığı yapmasını bir oyunla önleyip Garip'i bu işten vazgeçiren **arabozucu** bir kadındır.
10. Anlatıcı okuduğu şiirleri, hangi âşık havası/makamı (Sultanı, Muhayi, Kerem) ile söylediğini belirtmektedir.

Sonuç ve Yorum

Âşık Tarzı Halk Hikâyeleri alanyazınına özgün bir katkı sağladığı düşünülen *Âşık Garip Hikâyesi Karapapak Değişkesi*, yoğun anlatımlı, az kahramanlı, az şiirli bir değişkedir. Bu değişke, özellikle Kars, Erzurum yöresinde, bir iki günlük düğün, ramazan geceleri, iftar sonrası ile sahur arası sürede, sünnet törenlerinde de benzerleri görülen, günlerce sürmeyen, etkinlik süresine uygun uzunlukta bir değişkedir. Olasılıkla, bu çerçevede düzenlenip, oluşturulmuştur.

Hikayede, üç tür Aşık havası/makam kullanılmıştır:

1. **Sultanı havası** ile Şahsenem'in mektup ve yüzük verdiği tacire söylediği şiir
2. **Muhayi havası**, Aşık Garip'in anasına söylediği şiir
3. **Kerem Havası** ile Aşık Garip'in toy evinde söylediği şiir

Anlatıcı Âşığın okuduğu havaları da belirterek okuması, bu değişkeye bir başka özgünlük katmaktadır.

Kısa hikaye oluşunun ve bu kısalığa neden olan bir bireyin etrafında örülerek, odağa o bireyin alınışı özelliğinden olsa gerek, Ana, kız kardeş ve arabozucu kadın ile mektup götüren tacir'in isimleri hikayede belirtilmemektedir. Bu aynı zamanda, hikayedeki odak olaylarda çok etkin olmamaları nedeniyle de adsız kahramanlar olarak yer verilmelerine neden olduğu varsayılmaktadır.

Bunun yanında, Âşık Garip'e rakip olan **Şahvelet**, **Şahsenem**'in Babası **Hoca Sinan**, Garip'in dostu, şahveletin saldırısını önleyerek, evliliği sağlayan **Deli Haydar**, ortalığı yatıştırarak barış içinde bir düğünden 3 evlilik çıkararak mutlu sona neden olan **Sedefli Han** adları, kimi özellikleriyle belirginleştirilerek, hikayede yer almışlardır. Çünkü her biri ayrı bir epizotta etkili kişiliklerdir.

Hikaye, **Tebriz**, **Tiflis**, **Kars**, **Halep** şehirleri anılarak oluşturulmuştur. Tebriz ve Kars etkisiz, ancak Tiflis ve Halep etkili şehirler, mekanlar olarak hikayede yer almıştır. Örneğin, Garip'in toy hazırlıkları için alışverişe gittiği yer, Tiflis'in ünlü Şeytan Pazarı adlı çarşısıdır.

Karapapak değişkesi, diğer değişkelerle önemli ölçüde uyumaktadır. Hikâyenin süreci, *sevgili olma*, *sevgili isteme*, *engelle karşılaşma*, *engeli aşmaya çalışma*, *engeli aşma ve kavuşma*, gene olarak araştırılan, incelenen değişkelerle büyük benzerlik göstermektedir. Kullanılan ağız, hikâyedeki kimi isimler, Deli Haydar, Sedefli Han gibi, değişiklik göstermektedir. Bu değişiklik, büyük olasılıkla, diğer araştırmacıların da belirttiği gibi, hikâyetin anlatıldığı bölgenin ve bölgede olan anlatıcının, âşığın, etkisiyle gerçekleşmektedir. Bu değişkede de, olağanüstülükler var: üç aylık yolu üç günde gitmeyi sağlayan kişilik var ancak, bu değişke de bu kişilik bir Arap'tır. Diğer bir olağanüstülük ise Şahsenem'in Garip'in ölüp ölmediğini kontrol ettiği, Garip tarafından verilen, sandıkta saklanan bir deste gülün solup solmadığıdır.

Bu değişkede de, Tatar değişkesi hariç, diğer değişkelerde olduğu gibi, Garip ve Şahsenem mutlu sonla kavuşmuşlardır.

Sonuç olarak, diğer varyantlardan çok az değişiklikle, kısa ve az şiirli olma özellikleriyle, Âşık Garip Hikâyesi varyantlarına, bir yenisi daha, Karapapak/Terekeme Varyantı olarak eklenerek, Âşık Garip Hikâyesi değişiklerinde zenginleşme sağlandığı ileri sürülebilir.

Hikâyenin anlatıcısı, **Kerimoğlu** adlı bir Âşık, halk ozanıdır. Âşık'ın adı, hikayenin döşeme bölümünün üçüncü ve son şiirde, mahlasını belirtmesiyle, belirlenmiştir. Anlatıcı Âşık Kerimoğlu, bu hikâyeyi, Üstad olarak adlandırdığı, döşeme'nin birinci şiirinde adını andığı **Miskin Ehmed** olarak belirttiği kişiden öğrendiği anlaşılmaktadır.

Bu değişke, diğerlerine göre oldukça kısadır. Kısa öykü biçimine benzer yapıda oluşturulup anlatılan bu değişke, toplamda *3.1478 sözcük, 9 epizod, 6 şiir, 3 aşık makamı* ile şiirleri okuma ile oluşturulmuştur. Bu değişkede, yalın bir olay örgüsü, önemli olarak odağa alınan Âşık Garip'in aşkı, bu aşkın başlangıç ve bitişinin yoğun bir anlatımla tamamlanması, az sayıda öykü kahramanına yer verilerek hikaye tamamlanmıştır.

Anlatımda, bağlaşıklık, tutarlılık sorunları var, ancak, dilbilimde *işbirliği ilkesi* olarak adlandırılan, anlatım boşluklarını, duyan, okuyan tarafından doldurulması, bu sorunun giderilmesini sağlamaktadır (Aysever, 2001; Coşar, 2016).

Hikâye anlatıcısının, anlatımını olduğu gibi yazıya geçirilebilmesinde, anlatıcı ile yazıya geçiricinin aynı ağız kullanması da diğer varyantlardan ayıran önemli bir özgünlüğüdür. Ercilasun (2000)'un **Kars İli Ağzları adlı** çalışmasında saptanan tüm sesbilgisel özellikler hikâyede tümüyle görülmektedir. Bu özellikler, bu hikâye için **Karapapak Değişkesi** olarak adlandırılmasını temel dayanağıdır.

Bu Hikâyede, asıl bölümü dışında, döşeme bölümündeki şiirlerin de özgünlüğü ayrıca belirtilmelidir. Azerbaycan ve Türkiye'in doğusunda aşık anlatımlarında, asıl hikâye metnine geçmeden önce “döşeme” giriş bölümü vardır. Bu bölümün hikâye ile genellikle ilişkisi yoktur. Bir gelenektir ve dinleyenleri hazırlamak, güdülemek amacıyla söylenir. Toplumsal öğüt, felsefi, ahlaki içerikleri vardır. Hikâye öncesi başlayan ve anlatıcı âşık tarafından hikâyenin başladığı bildirilen bölüme kadar olan şiirler, döşeme bölümünde okunur; Aşık'ın “söhbət başlamıştır” sözü ile hikâyeye giriş yapılacağı, dinleyenlere bildirilir.

Âşık Garip Hikâyesi Karapapak Değişkesi'nin Özgün Metni

ÂŞIH GERİF HİKAYASI

GİRİŞ (Döşeme Bölümü)

Seğsen min comuşum

Seğsen min mozum

Seğsen min goyunum

Seğsen min guzum

Seğmenmin oğlum

Seğsenmin gızım

Seğsen min ince belli yarım olaydı

Seğsen min atım attar üsde
Seğsen min nevem çekili deste
Seğsen min töyoğum yumurtta üste
Seğsen min ördeğim, gazım olaydı

Misgin Ehmed, bu ne haldı eyliyirsen
Eye yığf yığf dünya malını neyliyorsen
Halalı goyuf haram yeyirsen
Denen ölen de beş arsın bezim olaydı

Allah sizin de keşmişinize rehmet elesin, üstad bir demir iki deyir. Göreh, İkincisini nece deyir?
Deyir oğul bu nesiheti sana verirem:

Doğrudan başını salamat eyle
İstesenki başın olsun salamat
Her yerde dilini farağat eyle
Müşkül ise yetiş özge halına
Yığlfsa yetiş yapış goluna
Merd ol namerd olma gonşu malına
Dostun ılgarına da sadağat eyle

Danışma dalıncah özge sözünü
Danışanda danış sözün düzünü
El içinde dürüst apar özünü
Artırsan hörmetini sağafat eyle

Yetene söz deyif sırrını aşma
Aralı keç namerdine yanaşma
Gadın gıyalağına geti sataşma

Aralı geçmeyi sen adet eyle

Gözelli merifetti camal ha döyül

Ne de üzde gara gocah ğal döyül

Gözelli merifetti camal ha döyül

Gözel döyül merifeti olmasa

Üsdattara rehmet, üstaddar iki demir, üş deyir, birini de deyim olsun üş, namerdin ömrü puş,
menzilin köş.

Lütfesi doğruya dağlar yol olar

Loğması halalın nanı bol olar

Halal damcı damcı damar göl olar

Heş tükenmez haram gatı olmasa

Heş yorulmaz geden yolu düzünnen

Azmıya yolunu şeytan sözünnen

İnan ki ottardı gurtan guzuynan

Aragatan alaçatı olmasa

KERİMOĞLU satmayınan yekelih eda

Edalığ insanı tez verer bada

Eh gehrini çehmez her yeten gede

Zatı südü doğru sözü olmasa

Özüne güvenif danışma addan

Ne geder şirin olsan tüşersen daddan

Eli üsdattarı çığartma yaddan

Hemeşe baş endirif ziyaret eyle

Her tüstü çığana öy demeh olmaz

Tamağı dar eyler yağız insanı

Tamahgar tanımaz yahşı yamanı

Zarafattı mehebbetin tüşmanı

Yüz il üzülmez zarafatı olmasa

Atalar sözüdü arğalı köpeği kurt basar

Arğalı danışsa arğalı yatar

İnsanı südürer katıllı keser

Şirin sözü hoş sufatı olmasa

Çünkü her şey incelir gırılır; insan yoğunnuğunnan gırılır.

HİKÂYE BAŞLANGICI

Hoşbaht olun

Üstaddar dördüncü söhbeti başdamıştır.

Size ğever verejem Aşih Geriften. Aşih Gerif ki Tervizden. Tiflizde Sahsenemi ki puta veriller, Aşih dili deyeğ, bunun dalıncah gelir. Tiflize çılır. Ancah bir anası bir olur, iki gardaşı olur, özünnen başka. Bunun gardaşdarınnan biri suda boğulur, ölü. Özü teh galır. Bir anası, bir bajısı, bir özü galır. Tiflizde bezi aşihlar, Deli Mustafa deyir. Ancah bir üstaddan eşittiğime göre, Deli Heydar adında bir sahs var; başında kırh kemer beste, onnan han, havar, tüccar hamsı gorğurdu. Tilfliz'in goçusuydular. Böyühleri Haydariydi. Aşih Gerif, Haydariylan gardaşdih olur, dost olur. Özüne bir otah veriller, düzür, gayırır, başını dolandırır orda. Ancah gızı istemelidi. Gızı istiyir. Elçi yolluyur. Emece gızın ayrı bir behdisi varyıdı, onun adına Şahvelet deyirdiler. Gız Tifliz'de addı şannı bir kişinin gızıydı. Gelgörkü Şahsenem'in atası, Goca Senani deyirdiler, Goca Senani'yi örgettiler ki, ele pul isteyinen ki Aşığın neyi var, neyi varsa eyninde başındadı, özünün heş zadı yohdu; ele pul isteyinen ki bunu başarıf veremmesin. 12 Kise Osmannı gızılı istedi ki, 12 kise Osmannı gızılı getirersen gızı verejem. Aşih geldi fikirreştiki; benim 12 tümen gızılım yohdu, 12 kise gızılı men hardan taparam. Ancah, Şahsenem dedi ki; el altınnan men addadajam, heş fikir eleme. Sen indi al bu bir kise gızılı, get toyunun tedarigiğini gör. Bu gelif köhne Şeytan Bazarına, o vağıt örtülü bazar varyıdı, Şeytan Bazarı deyirdiler. Gelif bir çufudun tükeninde başdıyıf kı parçayı öştürsün, toy tedarigi görsün. Bu terefdin Şahvelet eşitdi ki gızı veriller, toyun tedarigi görölür, özude parça alır, Örtülü Bazarı'nnan. Bir garı tafdı, dedi ay nene bu işe bir çare eyliyersen mi? Garı dedi, valla üş gündü tova demişem. Eğer ki haja gedejem, nevlim valla mana çetin gelir. Garya bir oyuç gızılı, garının gözderi kırh yıllıh kasap pişiyinin gözüne döndü. Dedi, valla haja biyil olmaz yenide gederem. Haj köşmür, men ölmürem. Ancah dedi, bilmirem valla neteyer eliyeyh? Bir oyuç gene verdi. Garı ele bir garıydı ki; bir gazana çalası töhse, gırhı uyuşardı. Garı özünü yetirdi bir hambala pul verdi; bah bu on manat gızıl senin, on saattığına mana errih ele. Hambal, ay garı

deli zad mı olufsan dedi. Garı, dedi aya günde hambalıhdan gaş manat alırsan, on manat verirem, garnıgımı delir. Geldi deyir, örtülüde hardaki Aşih Gerif parça öşdüdür, burda garı başdadı hambalnan tutuşmağa. Aşih Gerif bahdı ki, bir garıyna hambal tutaşif yetirdi bunnarı araladı. Ay nene niyelliyirsini. Dedi, bu bele filanoğlu, benim pulumnan kişi oldu ortalığa çıhtı, benim pulumnan toy elledi. İndide gocalmışam, indi hambalıhtan bir manat alır deye meni beyenmir. Deyir herkes hesap çeker özarasında. Aşih Gerif ki orada heyir, arvatta ğirtteh yohtu, savah bu söz maa da deyilejeh. Aya nağayırım. Bunnarı araladı, gayıttı, tükençiye dedi ki, parçanı yığıştır hele işim var. Dedi eyşi işin var sonra verersen pulunu, biraydan sonra verersen, nisiye apargınan, dedi heyir işim var gettim. Getti hemen bir kise gızılı Şahsenem'e verdi. Dedi Şahsenem senin pulun mana lazım döğül, atayın pulu. Gereh gedem Osmannı vilayatında hemen 12 kise gızılı gazanam getirem, hem atayın dediğini verem hem öz gazancımnan toyumu elliyem. Hemen gayıttı. Dedi eye allaha bah, tanrıya bah. Dedi yeddi il sene möhlet verejem, yeddi ile ağlın keser gözdeynen meni, ağlın kesmer ere get. Dedi yahşı yeddi ilde men neteyer bilim ki sen sağsan? Bir deste gül derdi verdi, ustanın irvayetne göre, dedi bu gül havağ solsa bil ki men ölmüşem. Gülü götürüf sandığa goyuf. Burdan halal hümmet eliyif yanı, Aşih Gerif anasınnan da icaza aldı ki, bir tacır var, malı çohdu, yoldaşı yohdu, meni aparır, gazancına yarıyılı, mayasını götürerejeh o. Bu dilnen sazını astı, yola tüşdü. Getmehte olsun, gedif nolajah, Helef Şehrinde. O vahtı Osmannının elindiydi Helef Şehri. Helef Şehrinde özün ebir yahşı saz düzeltti. Yahşı toylarda, orda burda yahşı gazandı, bir çayhana aşdı, onun dalıncah bir gorahana aştı, bir dırahana aşdı. Ağrı o gedder varrandı ki, çöreği, böreği yarı gıymatına, çayı pulsuz verdi. Onun gorahanasına, Aşih Geriv'in lohmahanası deyirdiler. Özü iyse burda galmahda olsun, Şehvelet iyse bu terefdan bunun ummanını örgendi ki Helef Şehrinde filan kişiyne Filan öyde yaşıyır. Bunun adınnan bir gara kağız dalvadal anasının üstüne, Şehsenemin üstüne. Şahsenem kağızı götürüf sandığı aştı, güle bağı ki gül ele deyirsen böyün derilif. Bunnan umud eyliyif gözdemehde olsun. Amma Aşih Gerif'in ağlamağdan anasının gözderi kor oluf. Bu terefdan iyse geldi yeddi il tamam oldu. Demhedem gara kağız gelir. Aşih Gerif öldü deyir. Bunnar hamı bildi ki Aşih Gerif ölüf. Ancah, Şehvelet'in bir bajısı Şahsenem'in yanında işdiyir. Ona Ağca Gız deyiller. Ağca Gız'dan soruştu ku, eğiz bunun gara kağızı gelif bunun nişannısının, neye umud eyliyif gözdüyür. Dedi vallah otağa girir ağıhya ağıhyo, çığanda güle güle çığır. Dedi gör hele ne var otağda. Otağa girdi ki bi deste gül çiharttı gujudu yerine goydu. Bu çığannan sora getti gülü getti, bir kazan gaynar suyun içine bastı apartı yerine goydu. Bir gara kağız gene geldi. Özünü yetirdi, sandığın ağızını aşdı güle bahdı kı, gül soluf. Dedi haa indi bildim ki Aşih Gerif ölüf. Bu terefdan, gızı bir yanını zora çöyürüf ki daha neye gözdüyürsen, biz demirdik ki Aşih Gerif ölüf. O ku ölüf deyiller, Şehvelete Zaman veriller. Başdıyıllar toy tedarığı görmeye. Toy başdamağda olsun, amma Şahsenem umudunu gene kesmer. Bir irvayatte deyiler 9 il keşmişti. Bir irvayatte üstad deyir 7 il keşmişti. Bir seheri çıhtı, tıjarat, gefle gatır işdeyen yolaki belke Helef'e gedem bir tacir bulam ona bir meğtuf verem, o da apara sağdısa ona vere. Kağızı götürüf yağşı gözyaşınnan yazmahda olsun ama bir goca piranı bir tacirin gavağını kesir ki ay goca olarsada sana bir neçe ğane sözüm var. Dedi oğul de görüm. Şahsenem ondört ziye zilfinnen bir ölü şeker nan kirdaş memenin arasına

Men deyirem

Gencenin narı

Bahçanın barı

Cavannarın ılgarı

Yalan deyenin de öyü yığılsın

İnanmıyanın da

Götürüf burda *Sultanı Havasınnan* ne deyejeh terefinnen erz eyliyim, hoşbaht olun.

Sultanı Havasınnan

Başına döndüğüm ay Piranı Ğoca

Geder olsan el Gerif'e de gelsin

A ne gündüzüm gündüzdü

Ne gejem geje

Geder olsan Aşih Gerif'e de gelsin

Men aşığam oydu menı

Nar kimi soydu menı

A ne gölgende sağladın

Ne de bir güne goydu menı

Seyragıflar gör ne işder görüller

Bahçalardan ey gızıl güller deriller

Zornan menı özgesine veriller

Geder olsan Aşih Gerif'e de gelsin

Bu dert menı dengeler

Günü günnen dengeler

Ayrılığı ay adam öldürmez

Sarardar ey bedeng eler

Ay bala gene var mı?

Deyir gulağ as...

Şahsenemem sohbettem sazdayam

Gara bağrım kavaf deyin közdeyem
Yeddi ildir söz vermişem dokkuz ildir gözdeyem
Geder olsan bahtı garıya de gelsin

Gözde gara
Sürmedi gözde gara
Ay yollarına bağmağdan
Galmadı gözde gara

Söz cavaf tama eyledi, dedi ay goca seni ant verirem Allah'a bu kağızı özü gerif, adı Gerif, Aşih Gerif'e yetiresen. Belke inanmadı, barmağınnan bir pürüz kaşdı üzüh çığarddı, kaşına Şahsenem yazırdı. İnanmasa dedi bu üzüğü göster. Beli tacir üç aylık yoluydu gedif çığır Helef'e. Helef Şehri'nde Gerif'i, muhaciri tappağ çok çetiniydi. Fikirreşdi ki harda tapım. Cuma günü gerifler meşide yığılır. Bir yeke gulflu gazan şervet gayırdırdı. Bir kasa içined üzüğü saldı, kapının ağzını kesti gelene bir isteken su verdi. Adın nedi, senedin nedi bunu soruşuf bir bir ğalt geçir. Aşih Gerif de o gün ordadı. Dedi gedim eysanınnan men de için belke savaf olsun. Dedi oğul adın nedi? Dedi Gerif'di. Özün? Özümde gerivem. Senedin? Aşih Gerif deyeller mana. Hee oğul ele seni ağdarırdım. Bu kasıyı iç. Götürüf içdi. Bahtı divinde bir üzüg, kaşını oğudu ku Şahsenem yazılıf. Dedi ay göca bu üzüg hardan gelif eline geçif. Dedi oğul ona sonra danışarlı. Ummanını mana de, ağşam sana konağam. Ahşam geldi kağızı verdi. Dedi oğul inanmaz deyin bu üzüğü verdi. Üzüğü gösterdi ki belke inansın. Kağıza eleva yazılıfdı ki, toyum eldedi, özünü yetir. Dedi ay goca bunu ağşamnan mana vereydin heç olmazsa bir menzil yol gederdim. Üçaydı bu kağız yazılıf, üç ayada men gedejem bu hamile olar. Be benim ağrım nolar. Dedi oğul benim borcumuydu, Allah'a ant vermişdi. Men o kağızı sana yetirdim. Sen bilirsen. Dedi ay göca bah bu geder benim gızılım var. Bir otağ aştı ğeyli altın gösterdi. Bu anan sütü kimi halal olsun. Yarı senin yarı benim. Men gettim. Eğer öleremse, Tiflis'de anam bajım var, onnara verersen. Yoh sağ galaramsa gene yarı senin yarı benim. Dedi ay oğul gel etme elleme, payızın deyiller son ayıdı. Yamanda boran gağmışdı. Goy ışıhlansın, sora yola tüş. Dedi ğeyir gerek gedem. Dedi oğul oku gedirsen benim sana peşkeşim bir yahşı gefle gatırım içinde menzil kesen bir köhlerim var. Bir köhler at onyeddi ilihli tengiri mökkem eyliyif atın üstünde bergaraf tutuf tüşüf yola. Ya Ali ya medet sennen deyeller, şeheri çığanda atı ele telesih sürdü kü, at çattadı, öldü. Ama dan yeri sedelenif, bir tufara sökendi iki irket hajet namazı gıldı. Çoğ böyüh fikre getti ki benim ağrım nolajah, bir gaflet yuğusu bunu aldı. O vağıt gördü tıppıldı gelir. Gözünü açanda bağıtı bir göy attı, göy pürçağlı bir erep, dedi selamunaleykim ay Aşığ Gerif, dedi eleykumeselam. Dedi ay oğul niye bele otutursan burda? Harya gedirsen, dedi Tifliz'e gederem. Dedi oğul men de Tifliz'e gederem, gedeğ dedi. Dedi benim atım öldü. Dedi zararı yoğdu, benim atım cennidi. Geh terhleşerih, geh sire sire minerih, baravar gedeh. Baravar yola tüştüler. Bir gedir yol geldiler. Dedi oğul terkime gel, terkine alıf, atı terpetti, oğlanın gözünü su basdı, heşyanı göremmedi. O vahdı, oğul gözünü aç, gözünü aşdı, bahtı bir bala

şehirdi, bir böyüh düzdü. Dedi oğul buruyu tanıdın mı? Dedi yoğ valla bilemedim. Dedi oğul niye tanımırsan bura GARS'ın düzdü. Hesafda ay yarımılığı yolu geldih ancah günorta vağdının namazıdı. Namazımızı gılah. Gıldılar, ata mindiler, addandılar. Oğul gözünü aç, gözünü açanda, bahtı şer karışif, samlar yanıf, bir böyüh şehir görünür. Oğul buruyu tanıyırsan mı? Dedi geyir. Dedi oğul bura Tilfiz'di niye tanımırsan. Diyeller Gerif'i Gocğor Dağ'ında salır. Tifliz'in üstünde Gocğor dağı var. Orda salır. Deyir oğul anayın, bajının ağlamahdan gözderi kor oluf. Ancah ona derman verejem gözderini sağaldar inşallah. Ancah Şahsenem'in toyu hele gurtarmıyif. Savah gelin köçegeh. Leyli Mecnun, Ferhet Şirin, Esli Kerem kimi cefa çeken olmadı. Amma Aşih kimi de muradına çatan olmadı. Oğul sen muradına yettin gorhıma, harda darda galsan imdadına çatarım. Bele bah o Heydarı gardaşdığında mı gelen? Bele bağdı heşkim yohdu. Bele bahtı attıda yohdu. Vay kor ol gözder erebi tanımadım. Anjah bu gelmehe olsun, gelif gejiyinen öz gapısını tapır. Takkırdıyan gapıyı döyür. Anası sesdenir, oğul kimsen? Deyir ay ana Allah gonağıyam. Dedi oğul, bele ALLah'a gurvan olum, gonağına da, burda bir kor garıdı, bir kor gızdı. Bizden gonah alan yohdu. İki mehle anarı keşsen dedi, pullu bir böyüh tacir var, varrı. Hemmeşe gonah oınun öyüne tüşür. Dedi ana seni ant verirem Aşih Gerif'in başına meni gonah al. Ooy ay bala ciğarıma od saldı, bu Aşih Gerif'in adını niye çehti. Bu kimdi? Ay bala hele gapıyı aş dedi gızına. Gız gapıyı aşdı. Amma garannığdı. Dedi oğul kora gejede birdi gündüzde. Bizim ehtiyecimiz yohdu çırıya. Orda şamdan var yandır. Özün için ışığ ele. Şamdan yandırdı. Bele bağdı sazı hardan asıf ele orda duror. Ana bu saz kimindi? Dedi o ölmüş adını çehtiğın Aşih Gerif'in sazıdı. Dedi ana men saz çalaram ama sazım yoğdu, olarsada o sazı mana ver gedim kesb elliyim, gazanım, seni de sağlıyım, meni de. Dedi ay bala o ölmüşün özün elinnen asıf dedi, benim elimnen bağ gelmezki o saza el vuram. Başarırsan get aş dedi. Sazı endirdi. O vahıtta sazın perdeleri bağarsıhlardan zaddan olurdu. İndi kapronnan gayırırh. Daha çüremeyi zadı yohdu. Bağırsahlar çürüyüf, sim çürüyüf. Götürüf saza yahşı on dört perde bağladı. Yahşı saza dokkuz sim goşdu, on dört muarnı tamam eyledi. Anası şüphelendi. Dedi eye sen, kimiydin, bu sazı belelledin? Dedi ana ihtiyar ver üş kelimiynen deyejem. Götürüf anasına ne deyif terefinnen erz eyliye hoşbaht olun.

Aşih Gerif özünün kim olduğunu neje deyir, ama *Muhayı* havasında ohuyur

Ay başına döndüğüm gül yüzlü ana

Ana ben Geribem men Geribem

Bajı men Geribem men Geribem

Goymaram galasan sen yana yana

Ana ben Geribem men Geribem

Bajı men Geribem men Geribem

Anası ağıly ağıly yağın geldi. Dedi onun etri meni basıf, amma gözderim yoğdu ki görem.

Ay ana gulağ as birce

Deyir hakkın emrini ana pitirdim

Özümü indi getirif sana yetirdim

Gorhma gözderine derman getirdim

Ana ben Geribem men Geribem

Bajı men Geribem men Geribem

Deyeller anası, Gerif'in verdiği dermanı gözderine sürür, gözderi sağalır. Ama söhbet cemi hesretter birbirine yetişsin, açılır seher üstümüze ğeyir sabahlar açılınsın. Deyir ana, deyim ha? Büyün deyim gırağa çıhma. Deyir niye? Deyir arvatta ğirtteh yohtu, sözü dağıdarsan. Billeller ki mengelmişem. Men düz toya gedecem. Ay oğul Allah'a bağ onnan yağşı kız alajam. Tiflitz'de ne çoğdu Tiflitz gözelleri. Deyir ana meni üş aylıh yoldan üş güne getiren kişi, o sövgümü de mana yetiştirejeh. Anası çoğ dedi, Gerif eşitmedi. Gerif götürüf sazını, Ğoca Selhar'nın dırahdanı varydı, Bu dırahdana, yanı çayğana, getirif sazi asdı. Gavağına bir çay goyuf burda işmehde olsun. Amma o günüdü kü, kızın bu ağşam köşmeh günüdü. Gız öyünde mağardı. Pütün halğa davatıya verildi. Çaparatu salıflar, başdıyuf halğı yığıllar. O vağıt sedef Han var, Sedefli Han şerbeyirdi, yanı sedr i meclis di. Meclisin ihtiyarı ondadı. Davetnamelere bağır, kim çağrılıf, kim çağrılmıyuf onnarı yoğluyur. Dedi uşahlar, Deli Heydar'ın destesine, özüne kağız yolluyufsunuz mu? Dediler ğeyir. Dedi o Aşih Gerif'in dostudu. Özünü sağlıyır, üzünü de ğirttırmır. O gelir mi? Haa dedi, oğul meclis adamı meclisde olar. Men yazaram, O gelir. Bir kağız yazdı. Deli Heydar, başıyın adamınnan buyur gel. Ama Aşih Gerif'in sadagattı dostudu Deli Heydar, gejelere yatmır. Gejeler hardaki attar cıdır oynuyajah, orda yamhalar gayırır, ğendeyler gayırır, gayırır kı, üstünü şilekkeriyir ki, orda at süren olsa, atı yihılsın, özü ölsün, atının baldırı gırılınsın. Yanı bah bele işler görür. Gündüzder yatır. Yığdı başının kemer besdelerini, dedi uşahlar, bizi çağırılılar. Gırh nefer yahşı oğlannardı bunun başında. Diyende dediler, eye satım anasını biz onun toyuna mı gedecih. Dedi yoh uşahlar, getmeseh tüşman gülejeh, deyejek ki Deli Heydar'ı ğarştan korhtu toya gelemmedi. Gedeh dedi, amma, bir delleh çağırın, meni yasadın çağırın, traş ellesin, hem de gılışdarın ağzını zeherriyin, büyü Şahvelet toyda olajah, meyem toya bir fulh salağ emel gelem eliyeh belke Şahveledi öldüreh. Toyu yasa döndereh. Bu fikirnen gılışdarın ağzını zeherrimehde olsunnar, bir delle çağıruf bunun üzünü başını traş ellediler. Hazırsınız mı uşahlar? Dediler, hazırır. Deyende, iki elli tepesine vuruf ağladı. Dedi gör Deli Heydar'ın ölmüş gününe bah ki, harya gedende, başında gırh neferden başga, Aşih Gerif gavahda olardı. Çünkü aşihsız toya getmirdi. O vağıt beliydi. Ağalar beyler yanında aşığ sağlıyrdı, donnuhnan harya toya getse, öz aşığın yanıncah toya aparırdı. Dedi benim ölmüş günnerimdi, Aşih Gerif yoğdu. Menim balaja meclisimde de oydu, böyüh meclisimde de. Aşih Gerif'siz men toya mı gederem. Geçif dedi uşahlar, görün ölüden diriden bir aşih taparsınız mı? O saat uşahlar tüştü Şeytan Bazar'a. O vahıt müselmanlık gene Şeytan Bazar'dıydı. Yetirdiler ki, çayhanada bir saz asılıdı. Bu saz kimindi? Dediler ki, bu bah o oğlanındı. Ama bu yeddi ilde, dokkuz ilde Aşih Gerif'in başının tüyleri pütün ağarmışdı. Livası

da bura livası döyüldü. O geder heş tanıyan olmadı. Aya aşıhsan mı? Dedi beli. Dedi sazını götü, toya aparıram. Geldi Deli Heydar'ın yanına, bahtı eye deli Heydar'dı. Bunun gardaşdığı bir de başının adamlarıdı. Anjah Deli Heydar'ı bunu tanımadı. Heşkim tanımadı. Dedi eye neteher aşıhdı, bunu oğuttunuz mu orda, yahşı aşıhdı mı? Yoh dediler, oğutmadıh. Dedi eye sazını çığart göreh ne teyer aşıhsan. Aşlı Gerif sazını çığardı, bahtı bunnar tanımadı. Dedi gel ele oğuyunan ki, bunnar heş tanımasın. Ele pis oğudu ku, Deli Heydar bağırdı, dedi, kes. Henrini Allah batırsın. Eye sazını köynehle. Sazını köynehledi. Dedi eye bunun aşılığlığı yoğuymuş. Biyavır olağlı, orda deyejehler aşığa bah. Aşlı Gerif ölüf deye. Keçif, ele bil ki, aşısız toya getmeh, samavarın başında çaynıh yoğdu. Yanımızda aparah numune için ama orda oğumasın. Dedi ay aşlı, dedi beli. Bah, orda oğudunsa sühsününe bir gılış vurajam. Be nağayırım? Canına azzar gayır. Deseler ki, Deli Haydar'ın aşılı oğusun. Onda de ki, benim bir kelimem otuz tümen gızıl puldu. Kim vererse oğuyaram. Otuz tümen gızıl pulu ne heşkim vermez bir kelimiye, ne de senin henirini Allah batırır, heşkim eşitmez. Başüste ağa dedi. Geldiler hemen meclise, böyüh bir zadı boşaldıflar, endergat endergat eyleşif, ağalar, beyler, tacir tüccar han havan meclisidi. İrayet teh tehdi. Sedefli Han başta oturuf, filanın aşılı oğusun, felanın aşığı oğusun. Nöbet geldi Deli Heydarı'ya Eye Deli Heydarı, beli beli dedi. Dedi senin aşılığında oğusun. Dedi oğusun. Gözünü ağartdı ki, dediyim yadında dımı? Dedi başüstüne. Aşlı galhğdı, Aşlı Gerif başeğdı. Aşlı Gerif Sedefli Han'a dedi ki, benim bir kelimem otuz tümen gızıl puldu. Kim vererse oğuyaram. Deyende gav gava deyen kimi halğ birbirine deydi. Neteyer aşılığdı ki, bir kelime otuz tümen gızıl puldu. Otuz tümen gızıl pulu, bir ağanın beyin meclisinden bir aşılı götürebilmir. Amma Sedefli Han ele aşılıperezdi ki, aşılıtan ötürü dili titriyir. Dedi eye men Sedefli Han olam, munun sesini eşitmiyem otuz tümennen ötürü. Ama üstünde yohdu. Götürüf bir bayh çeği yazdı. Bunu yazıram filan nömreli bahyendi, savah götürsen, alarsan. Bir kelime benim için oğu. Otuz tümen gızıl puldu yazdığım. Aşlı Gerif oturmahda olsun ama Deli Heydar ahdafiya el apardı. Dedi meni biyavır eliyejeh.. Deli Heydarı'nın rengi açıldı. Gözünü ağartdı ki, eye oğuma dedi. Emme o vahıt pullu tacirler var adına kasadar, bahyt deyiller. Pullu tacirlerden biri de kağdı dedi eye bir kelimedede benim için oğuyunan. Ahan bu otuz tümenniy gızıl puldu. Onun çeğini yazdım dedi, al bu kağızı.

Aşlı Gerif baş eyif burda *Yanık Kerem* havasınnan oğuyajah, terefinnen arzeliyeh, hoşbaht olun.

Ağşam oldu men de geldim haneme
Sırrımı verdim ey bajı anama
Eşkin gençelini vurdum ey sineme
Bu derti yaralarımı ey deşdimde geldim.

Mezelendi
Ey şedderim mezelendi

Ey vafalı dostum gördüm

Üreğim tezelendi.

Diyende Deli Heydar gağdı, ğana baş eydi. Dedi Han sağolsun Sedefli Han, aya aşih benimdi gülünü halğ derir. Olar mı? Bu meni yaraladı, bir kelime de benim için oğuya. Bu elli tümen saydı verdi. Dedi eye bedbahl oğlu benim ciyarıma od saldı. Orda benim bir itiğim galıf de görüm sen kimsen? Amma bu terefdin Şahsenem'in başını beziyiller. Alagözler yaş tökür, dediler ki bir aşih oğuyur, Helef'den oğuyur. İhtiyar aldı ki, gedim mende birez gulağ asım. Pencerenin ağzına geldi belme bahdı ki, beynavar Gerif söz döşünde meclisde oğuyur. Baharın buludu kimi ala gözder doluf yavaş yavaş ağıtmağda olsun, Aşih Gerif iyse götürüf ağırcı sözünü ne deyir...

Men de tüşdüm olar olmaz oyuna

Men gurvanam Şahsenemin boyuna

Aşih Geribem Şahsenemin toyuna

Bu başı canımdan keşdimde geldim

O gün eyler

O gün oynar o gün eyler

Hesret hesrete yetende

Bayramın o gün eyler.

Deyende Şehvetin gençeri çıhtı Aşih Gerif'e, ama Deli Heydarı'nın gılcı burda eyleşdi. Eye eyeğini terpet bir... Sedefli Han özünü arıya saldı. Uşahlar yavaş, uşahlar meni vurun yavaş olun, dedi. Halğı yer ve yer eliliyir. Gelen Aşih Gerif'nen görüşmehe olsun. Men bele bilirdim ki ay camaat Aşih Gerif ölüf, hamı da ele bilirdi. O ku, sağdı. Onun sevgi sözünü yapajam. Diyende Aşih Gerif dedi o ku sen bele nesihet elledin, Men de öz ihtiyarımnan bajımı Şahvelet'e verirem. Dede eye men kora şile mi galmışam? Amma bilmirdi ki hem gözderi açılıf hem güzelleşif. Dedi Şahsenemnen bir yere goyarıh hansamı beyener onu götüşün. Sonra deyir, duz kimi yaladı. Deli Heydarı dedi be men? Dedi sen ne istiyirsen? Dedi yeddi yıldı mende Ağca Gız'dan ötürü esirem. Ağca Gız'da Şahveletin bajısıydı. Dedi onu da sana verirem. Sedefli Han dedi. A camaat bunnan bele toy pozulmur. Gırh gün gırh geje çalınır. Harcda benimdi. Harcını Sedefli Han çektir. O toydan üş gelin köçür. Biri Aşih Gerif'e, biri Deli Heydar'ıya, biri Şahvelet'e

Onnar, muradına çatır, Allah size muradınıza çattırısın. Hoşbaht olun.

Âşık Garip Hikayesi'nin *Türkiye Türkçesi* ile Özeti

Âşık Garip Annesi, kızkardesi ve erkek kardeşi ile Tebriz'de yaşamaktadırlar. Ancak Tiflis'de sevdiği kız Şahsenem vardır. Şahsenem'i evlendireceklerini duyunca, ailesi ile birlikte Tiflis'e göçerler. Tiflis'de erkek kardeşi suda boğularak ölür. Âşık Garip'in Tiflis'de yanında âşık olarak yoldaşlık ettiği, ekonomik ve bilek gücüyle etkili, Deli Haydar adında bir dostu vardır. Deli Haydar, genç ve güçlü adamları ile saygı duyulan ve korkulan biridir. Âşık Garip Şahsenemi babası Hoca Senani'den ister. Ancak Şahsenem anadoluda beşik kertme denilen doğduğunda Şahvelet adında birine sözlenmiştir. Şahsenem ise Âşık Garip'i sevmektedir. Şahvelet ve çevresi Şahsenem'in babası Hoca Senani'yi etkileyerek, yüksek miktarda, 12 Kесе Osmanlı altını (12 kise Osmani gızılı) istemesini öğütler. Âşık Garip'in bu kadar altını veremeyeceğini düşünerek evliliklerine engel olmak isterler. Ancak, Şahsenem, gizlice Âşık Garip'e bu parayı verir ve düğün hazırlıklarına başlamasını ister. Âşık Garip, düğün hazırlıkları için Örtülü Pazar denilen yere gider, alışveriş ederken, Şahvelet, Arabozucu olarak bilinen bir kadına para vererek, durumu anlatır ve bu işi bozmasını ister. Kadın, bir hamal'a para vererek, 1 saat ona kocalık etmesini ve bir oyun oynayacaklarını belirtir. Âşık Garip'in olduğu yerde, kavgaya tutuşan kadın ve sahte kocasına müdahale ederek ne olduğunu soran Âşık Garip'e kadın; bu yoksul adam, ben zengin bir kızdım. Babam beni buna zorla verdi ve bu benim paramla düğün yaptı, benim paramla adam oldu, şimdi beni beğenmiyor dedi. Âşık Garip bu söz üzerine, düşündü ve dedi ki; bu söz bir gün bana da söylenir. Ben en iyisi, düğün paramı kendim kazanayım. Şahsenem'e parasını iade eder ve ona yeni derdiği bir gül demeti verir. Halep'e giderek çalışacağını ve parayı kazanacağını söyler. Kendisini 7 yıl beklemesini, gelmezse başkasıyla evlenebileceğini söyler. Bu gülleri de sandıkta saklamasını, bu güller solarsa, bilsin ki, Âşık Garip ölmüştür; solmamışsa bilsin ki, sağdır ve gelecektir. Halep'e giden Âşık Garip, orada düğünlerde, toplantılarda çalıp söyleyerek ünlü olur. Çok para kazanır ve kendisine bir çayhane, bir yemekhane açar. Bu arada, yedi yıl dolmuştur. Şahvelet, ise bu sürede sahte mektuplar yazarak, Âşık Garip'in öldü haberini Âşık Garip'in annesine ve Şahsenem'e yollatır. 7 yıl dolmasına rağmen Şahsenem'in hala neyi beklediğini, neye umut ettiğini öğrenmek için, Şahsenem'in yanında çalışan kız kardeşi Ağcakız'a, durumu öğrenmesini ve kendisine bildirmesini söyler. Ağca kız ağabeyine, hergün ağlayarak odasına giriyor, ancak güler çıkıyor, der. Şahvelet odayı araştırmasını, ne olup bittiğini öğrenmesini ister. Ağcakız, bir gün, Şahsenem'i izler ve onun odasına girerek, bir sandıktaki gülleri kontrol ettiğini, mutlulukla odadan çıktığını görür. Durumu anlayan Ağcakız, sessizce odaya girer, gülleri alır, kaynar suya basar ve götürüp sandığa koyar. Diğer bir gün, sandıktaki gülleri kontrol eden Şahsenem güllerin solduğunu görerek, Âşık Garip'in öldüğünü düşünür. Ancak hala umutludur. Halep'e giden bir kabile sahibi tüccar bulup ona mektup yazarak, Âşık Garip'e vermesini sağlamayı düşünür. Bu amaçla yola çıkar ve Pirani adlı bir tüccar'a aşkını ve beklentisini, kendini başkasıyla evlendireceklerini şiirle söyler. Yardımını rica eder ve bir mektup verir. Mektupla birlikte bir de yüzüğünü verir, der ki, bu yüzüğü görürse hemen inanır ve gelir.

Tüccar Halep'te merkezi yerde Cuma günü büyük bir kazanda şerbet yaptırarak insanlara dağıtır. Bu arada Aşık Garip'te sevap diyerek gelip şerbet içmek için kazandan şerbet alırken, kazan dibindeki yüzüğü görür ve tanır. Pirani Tüccar'a bu yüzüğü nerden aldığını sorar ve sevgilisinin yüzüğü olduğunu söyler. Pirani, kendisini aradığını, durumun acil olduğunu belirterek mektubu Âşık Garip'e verir. Âşık Garip, Tüccar'a çok zengin biri olduğunu, tüm altınlarının yerini söyleyerek, onları yarı yarıya paylaşacaklarını. kendisi ölürse, yarısını Tiflis'de anne ve bacısına vermesini söyler. Pirani Tüccar'ın verdiği güçlü bir at ile hemen yola koyulur, ancak atı öyle hızlı sürer ki, at yolda çatlayarak ölür. Bir köşede oturup düşünürken, bir Arap gelir ve nereye gideceğini sorar, Âşık Garip, Tiflis'e der. Tamam gel, beraber gidelim ben de oraya gidiyorum, der. Âşık Garip'i atın terkesine alır ve Âşık Garip orada uyur. Arap, aç gözlerini bak nerdeyiz diye sorar. Garip bilemez, burası Kars'ın düzü der. Namaz kılarlar ve tekrar ata binerler. Garip yine uyuyakalır. Arap, şimdi aç gözlerini bak nerdeyiz diye sorar. Âşık Garip, yine bilemez. Arap, Tiflis'deyiz der. Üç aylık yolu üç günden az bir zamanda gelmişlerdir. Garip şaşkınlık içindedir, o ara Arap Garip'e şuraya bak der, Garip o yöne bakıp döndüğünde Arap'ın olmadığını görür ve Onun ermiş olduğunu anlar.

Âşık Garip hemen evlerine gelir ve kapıyı çalar, anası kim o diye seslenir, Garip, allahmisafiri der. Anası, allaha da kurban olayım misafire de. Ama biz kör bir yaşlı kadın ve kör bir kız ile yalnız ve yoksuluz. İlerde zengin bir aile evi var, oraya git der. Aşık Garip, Âşık Garip adına aç deyince, ana şaşırır ve kapıyı açar. Garip içeri girer ve sazının hala bıraktığı gibi duvarda asılı olduğunu görür, ama bağırsaktan yapılan telleri çürümüştür. Anasının kimsin nesin necisin sorularına, sazı çalarak yanıt vermesi için izin ister. Sazı indirir, düzenler, çalarak anasına bir şiir söyler ve kendisinin Âşık Garip olduğunu belirtir. Durumu anlatır, anası, etme eyleme sana Tiflis'de daha güzel kızlar alırım, o insanlarla uğraşma der. Ama Âşık Garip, dinlemez. Yarın Şahsenem'in düğünü vardır. Düğüne, Deli Haydar'da davetlidir ama yanında düğüne götürülecek âşığı yoktur. O zamanlar, bir beğ mutlaka yanında bir âşık götürürdü. Deli Haydar, gidip kahvelerden kendisine iyi kötü bir âşık bulmalarını ister ve o ara Âşık Garip'i düşünerek, dostu için ağlar. Bu arada, Âşık Garip bir kahveye giderek, sazını duvara asar ve bekler. Âşık Garip tanınmayacak kadar değişmiş, saçları beyazlamıştır. Deli Haydar'ın adamları gelir ve bu saz kimin diye sorar. Âşık Garip benim der. Sen âşık mısın diye sorarlar. Evet der. Bizimle gel, sana iyi para vereceğiz derler ve Âşık Garip'i götürürler. Âşık Garip içeri girdiğinde, Deli Haydar'ı görür ve çok sevinir. Ancak kendisini tanımadığını farkeder. Böylesi şimdilik daha iyi der ve Deli Haydar'ın isteği üzerine bir şeyler çalar söyler. Ancak bilerek kötü çalar ve kötü söyler. Bunun üzerine, Deli Haydar, düğün evinde, Deli Haydar'ın âşığı çalsın söylesin derlerse, de ki, benim bir kelitem 30 tümen altındır, veren olursa çalarım, Çünkü benim âşığım böyle kötü çalıp söylemez, Ah Âşık Garip diyerek içlenir. Birlikte düğün evine giderler. Orada Hoca Senani bir süre sonra, sıra Haydar'ın âşığına geldiğini söyler. Âşık Garip, söyleneni söyler. Ancak Hoca Senani Âşıklara tutkun biridir, önemsemez ve parayı bir çek yazarak verir ve söylemesini ister. İşte o zaman, Aşık Garip, etkili biçimde çalar söyler ve kendisinin Âşık Garip olduğunu, Şahsenem için geldiğini belirtir. Biraz karmaşa çıksa da, Deli Haydar'ın karşı çıkması ile herşey yoluna

koyulur. Şahsenem ile Âşık Garip, Şahvelet ile Âşık Garip'in Kızkardeşi ve Deli Haydar ile de Şahvelet'in kızkardeşi Ağcakız için düğün bozulmadan devam eder. Aynı düğünde üç evlilik gerçekleştirilir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, A.B (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Atnur, G.(2007), Kazan Tatarlarında Şahsenem ve Garip Hikayesi, *Millî Folklor*, (76),149-156
- Aysever, L.(2009), Bir Şey Anlat(maya Çalış)mak H. Paul Grice'a Eleştirel Bir Bakış, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (18), 135-157
- Coşar, N ve Usta Ç.(2016), Nasreddin Hoca Fıkralarında Grice'ın İşbirliği İlkesinin İhlali, *Millî Folklor*, (109), 141-152
- Dilek, İ. (2010), Aşkın İki Yüzü Tek Hâli: Âşık Garip Hikâyesi İle Romeo Ve Juliet'in Mukayesesi, *Millî Folklor*, (87), 58-71
- Duvarcı, A .(2012), Kültürümüzde İstanbul Kahvehaneleri ve Halk Edebiyatına Katkıları, *Journal of Science*, 1(1), 75-86
- Ercilasun, A.B.(2000), *Kars İli Ağzıları*, Sesbilgisi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Hañça, B.B. Halk Hikayesinin Tanımlanması Meselesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 693-695,
- Hañça, B.B (2009). *Garip Adına Bağlı Türkmen Destanları İle Türkmen Oğuznamesinin Kaynak Ve Motif Olarak Karşılaştırılması*, Doktora Tezi, (2009) T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Kafkasyalı, A.(2007), Azerbaycan, İran ve Türkiye Halk Hikayelerinde Erzurum, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (33), 97-131
- Memmedli, Ş. (2012), Aşık Garip Halk Öyküsü ve Tiflis-Borçalı mekan İmgesi, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 4(5), 121-127
- Özyalçın, A.(2014), *Aşık Garip ile Şahsenem*, Doğan Egmont Yayınevi
- Sarıtaş, S.(2008), Dede Korkut Hikâyeleri Ve Âşık Garip Hikâyesi'nde Yer Alan Maddi Kültür Ürünleri, *Turkish Studies*, 3(1) , 89-95, doi n: 10.7827/TurkishStudies.258
- Türkmen, F.(1974), *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayını
- Türkmen, F.(1995), *Âşık garip hikâyesi inceleme-metin*. Ankara: Akçağ Yayınları